LUND UNIVERSITY

Review of Göran Tagesson et al (eds), “Fokus Vreta kloster. 17 nya rön om Sveriges äldsta kloster” (Stockholm 2010)

Wienberg, Jes

Published in:
Fornvännen

2010

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (2010). Review of Göran Tagesson et al (eds), “Fokus Vreta kloster. 17 nya rön om Sveriges äldsta kloster” (Stockholm 2010). *Fornvännen*, *2010: 4*, 320-322.
http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/5877/2010_litt_d.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Kapitel 6 handlar om liljestenar, ett material som jag själv ägnat flera års forskning åt och som jag bl.a. behandlat i en licentiatavhandling. Råsled menar att liljestenarna representerar en unik götisk relation med Bysans. Detta antagande bygger han, tillsammans med några andra, på att stenarnas ornamentmotiv också förekommer inom det bysantinska området. Om man emellertid ger ser tid att studera konsten över hela Europa, och inte endast i de östra delarna, finner man snart att motiven på liljestenarna förekommer spridda i större delen av Europa. De är alleuropeiska. I och med att vi vet att kulturkontakter förekommit mellan nordbor och människor så väl väster-, söder- som österut går det inte att säga att kontakterna med just Bysans resulterade i tillverkningen av liljestenarna.

Epilogen behandlar tranan, vilken i flera tusetal varje vår kommer till Hornborgarsjön i sin flytt norrut. Då tranorna vintertid flyger söderut till västra medelhavsområdet ser Råsled en »relation» mellan de båda områdena. Frågan är vad en sådan relation har att göra i en bok som behandlar kontakter mellan människor i förhistorisk och äldre historisk tid. Att Råsled sedan menar att det var tranan som sannolikt ledde människorna från kontinenten norrut till vårt område efter att inlandsisen dragit sig tillbaka är rena spekulationer. Om man vill ägna sig åt migrationsfrågor finns idag bl.a. DNA-forskning som utgör en mycket bättre grund för en sådan diskussion.

En ordentlig språkgranskning hade varit på sin plats i båda böckerna då formaliafelen är otaliga. Råsleds största brist är dock att han i sin bevisföring och i sina tolkningar är så ensidig. Hans positionering i böckernas inledningar som en förkämpe för att lyfta fram Västergötlands historia i kölvattnet av vaggodebatten på 1980-talet lyser igenom hela framställningen. Jag tycker det är beklämmande att Råsled och andra i Västgötaskolans efterdyningar framhäver sitt områdes förhistoria och historia med en sådan bitter ton. För att framhäva det egna områdets historia behöver man inte förringa andra områdens.

Ett annat problem med de båda böckerna är att Råsled inte lever upp till den metod han säger sig följa. I sitt metodavsnitt lyfter han fram kontexterna. Han menar att det för tolkningarna är viktigt att se till olika samhälleliga sammanhang, så som omgivning, kultur, historia och framtidsintentioner. Av dessa sammanhang får man dock mycket lite i Råsleds böcker, vilket är en naturlig konsekvens av att många olika epoker och helt skilda materialkategorier avhandlas på så litet utrymme. Trots att många verkliga och uppdiktade personer diskuteras i böckerna är människorna frånvarande i texten. I sitt metodavsnitt nämner Råsled att det som studeras bör ses med »dåtidsmänniskans hela tanke- och aktivitetsförmåga». Jag finner mycket lite av hur olika människors eller kollektivs tanke- och aktivitetsförmågor kan ha sett ut under de berörda perioderna, vilka intentioner de haft med att framställa de material Råsled diskuterar och vilken innebörd och betydelse dessa kan ha haft på sin tid.

Av de båda böckerna tycker jag att den från 2008 är den mest genomarbetade. Här är det lättare att följa med i resonemanget och texten är mer diskuterande än den senare boken som i stället präglas av citat och referat. Jag har här genomgående varit kritisk till Råsleds metod i framställning av text och hans sätt att dra slutsatser. Men det värdefulla med böckerna är att Råsleds starka intresse för förhistorien och den äldre historien når läsaren och att textinnehållet stundtals är riktigt intressant. Ensidigheten i framställningen är som påpekades ovan emellertid en stor brist som gör att trovärdigheten i det som presenteras blir låg. Ändock tror jag att Råsled på några punkter är och nosar på något mycket intressant med en verklig historisk bakgrund. Dessa är det definitivt värt att arbeta vidare med.

Annelie Nitenberg
Vänermuseet
Framnäsvägen 2
SE–531 54 Lidköping
annelie.nitenberg@lidkoping.se

Fokus Vreta kloster. 17 nya rön om Sveriges äldsta kloster. Red. Göran Tagesson, Elisabet Regner, Birgitta Alinder & Lars Ladell. Statens historiska museum & Riksantikvarieämbetet. Stockholm 2010. 388 s. ISBN 978-91-89176-39-3.

De senare årens renässans för klosterarkeologin och för studier av det medeltida Östergötland möts i

denna mångvetenskapliga antologi. Artiklarna bygger på två seminarier anordnade 2007 och 2008 av Riksantikvarieämbetet, Föreningen Klosterliv i Vreta och Historiska museet i Stockholm.

Forskningen kring Vreta tog sitt första större steg med undersökningar på 1910- och 20-talen, där resultaten presenterades 1935 av Sigurd Curman och Erik Lundberg i serien *Sveriges kyrkor*. Ett andra avgörande steg var Nils Ahnlunds nytolkning av Vretas äldsta historia i *Historisk tidskrift* 1945, där han visade att klostret grundlagts redan omkring 1100 av kung Inge den äldre och drottning Helena. Ett tredje steg har följt efter undersökningarna på 2000-talet, då en märklig anläggning med dubbla trappor ner till en vattenkanal återupptäcktes.

Antologin är lättläst, väl illustrerad och väl redigerad, med 18 artiklar av 17 författare fördelade över tre temasektioner. Först har två av redaktörerna, Elisabet Regner och Göran Tagesson, skrivit en kort introduktion, som följs av Tore Nybergs kommenterade sammanfattning eller syntes av alla artiklarna. Därnäst följer ett tema med rubriken »Före nunnorna» med nio artiklar: om det tidiga klostret av Bertil Nilsson; tidigkristna gravmonument av Cecilia Ljung; en (o)möjlig dopanläggning av Göran Tagesson; gravkapellets gravar av Markus Lindberg; kyrkoarkitekturen av Gunnar Redelius; stenbrytning av Gunilla Gardelin; godsbeståndet av Alf Ericsson; Vretas donatorslängd och årsbok av Christian Lovén; släktrelationer och härskarideologi av Lars Hermanson. Sedan följer temat »Nunnornas tid» med sju artiklar: om nunneklostret av Brian Patrick McGuire; ett gåvoperspektiv av Catharina Andersson; klosterträdgårdar av Karin Lindeblad; mynt och monetarisering av Frédéric Elfver; klostrets materiella kultur av Elisabet Regner; läkekonst och medicinska föremål av Johanna Bergqvist; samt om reformationen av Martin Berntson. Avslutningsvis presenteras antologins författare, men inte alla dess redaktörer.

Seminariearrangörerna och redaktörerna kan gratuleras till att de har samlat ett stort antal kunniga forskare som diskuterar en central plats i medeltidens Sverige. Således representerar författarna disciplinerna förhistorisk arkeologi, historia, historisk arkeologi, agrarhistoria, konstvetenskap, numismatik, religionsvetenskap och kristendomens historia. Till innehållet sträcker sig artiklarna från behövliga omtolkningar av byggnadslämningar, gravar och fynd över skarpsinniga analyser av kyrkans och klostrets tillkomst, betydelse, funktion och gradvisa upplösning till perspektivrika genusstudier av donationer och nunnor. Antologin presenterar den aktuella forskningen kring Vreta och kan fungera som ett avstamp för fortsatta studier, så som det är tänkt.

Fokus ligger på Vreta kloster, men titeln kunde också vara »Utgångspunkt Vreta kloster» för många av artiklarna använder klostret som just en utgångspunkt för att diskutera mera allmänna frågor kring t.ex. Sveriges historia, klosterväsendet, begreppet »bol», trädgårdar, monetarisering och läkekonst. Vidare, huruvida Vreta faktiskt är Sveriges äldsta kloster, som titeln hävdar, beror på vad som menas med ordet »kloster»; troligen finns något slags nunnekonvent vid Vreta omkring 1100, men som etablerat (cistercienser)kloster är det mycket yngre.

Mest tankeväckande är antologin i de fall artiklarna avslöjar oenigheter om tolkningen, och de är många. Var det tidigaste Vreta en biskopskyrka och/eller klosterkyrka? Var det från början bebott av nunnor, munkar eller kanske både och? Av benediktiner eller cistercienser? Är gravkapellet äldre eller yngre än kyrkan? Och hur fungerade den märkliga vattenkanalen och trappanläggningen?

Nu kommenterar Tore Nyberg artiklarna i inledningen och ger sin egen version eller värdering i det som kallas en syntes. Bättre hade det kanske varit om Nyberg hade skrivit en artikel som alla andra, och sedan kunde redaktörerna i en avslutande artikel ha framhävt oenigheterna som utgångspunkter för den fortsatta forskningen.

Gunnar Redelius redogörelse för kyrkans och klostrets byggnadshistoria förefaller mig paradoxalt nog både kategorisk och oklar. Han berättar hur det var, men argument saknas i texten för varför t.ex. kyrkan inte var en basilika eller hade torn (s. 140), och varför en hypotetisk träkyrka skulle ha varit en sockenkyrka (s. 151). I resonemangen om kronologin blandas antaganden baserade på tolkningar av politiska händelser med byggnadsarkeologiska iakttagelser. Det hade varit metodologiskt mera övertygande att här

låta historia och arkeologi (eller konstvetenskap) arbeta oberoende av varandra, för att sedan söka en syntes av eller konfrontation mellan källorna och analyserna. Påpekas bör för övrigt att Rikval var biskop i Lund, men inte ärkebiskop (s. 141). Och det känns ålderdomligt att använda begreppet »kulturländer« (s. 148) vid utblickar till kontinenten.

Sedan några kritiska petitesser. Istället för att upprepa samma (gamla) plan över klostret i fyra varianter (s. 55, 83, 329, 362) skulle jag önska en vidare översiktsplan, som inkluderar omgivningarna med åtminstone »spannmålsmagasinet» från 1200-talet, den senmedeltida boden samt prästgården från 1700-talet. En mera systematisk presentation av fynd, som nu enbart tillhandahålls för de medicinska föremålen, hade gjort boken mera användbar för andra forskare. Således vill jag exempelvis veta mera om ett liturgiskt föremål utformat som en byggnad (s. 333).

Antologins artiklar är som nämnt uppdelade på »Före nunnorna» och »Nunnornas tid». Men antologins egna rön ifrågasätter om det är meningsfullt att periodisera i ett före och efter nunnornas ankomst till Vreta. Artiklarna låter sig inte heller enkelt rubriceras som antingen tillhöriga det ena eller andra. Mera principiellt undrar jag, med antologin som omedelbar men inte enda anledning, om inte dispositionen är traditionell på ett omedvetet sätt. Måste det tidiga komma före det sena, det politiska före det andliga, arkitektur före föremål, biskopar före nunnor och därmed män före kvinnor? Är detta en medeltidsstudiernas moderna diskurs?

Efter läsningen tror jag mig ha blivit mycket klokare på den tidiga svenska historien, även om kungalängden fortsatt verkar rörig för någon som är van vid danska förhållanden, väl belysta av Saxo med flera. Min egen sammanfattning eller syntes blir, att Vreta var en viktig plats för legitimering av den kungliga dynastin; att Vreta hade ett tidigt konvent av nunnor, som senare accepterades som ett cistercienserkloster; att kyrkan kan dateras till första hälften av 1100-talet, men oklart precis när; att gravkapellet kan vara tidigare än stenkyrkan och troligen rymmer Ragnvar Ingesson (inte Ragnvald Knaphövde) och hans föräldrar Inge den äldre och Helena samt ytterligare personer från dåtidens kungaätt; att Vreta på 1160-talet inte förändrades, men att patronatet övergick från stenkilska ätten till sverkersätten.

Vreta som biskopssäte och som baptisterium med dubbla trappor övertygar emellertid inte. Inga belägg verkar finnas för ett biskopssäte vid Vreta. Och »baptisteriets» fortsatta bruk under klostertiden och dess placering långt från kyrkan och mitt i klosterlängan vid parlatoriet pekar på annat än dop, kanske ett lavatorium, alltså ett tvättrum; ett baptisterium kan i stället ha funnits i kapellet. Slutligen hävdas att Vreta är unikt (s. 105), men är inte också Alvastra unikt liksom Dalby, Asmild och Selje? Jag menar att alla dessa tidiga institutioner var unika – och därmed lika – i betydelsen att man kopierade mer eller mindre fritt, skapade nya arkitektoniska och funktionella lösningar, och man var inte (ännu) bundna till fasta modeller.

Fokus Vreta kloster rekommenderas för såväl lekman som lärd som är intresserad av gamla och nya rön om det medeltida Sverige, särskilt Östergötland, av klosterväsendet och särskilt av nunnekloster.

Jes Wienberg
Institutionen för Arkeologi och Antikens historia
Lunds Universitet
Box 117
SE–221 00 Lund
jes.wienberg@ark.lu.se

Karin Gustavsson, *En ärans och lärdomens man. Bror Emil Hildebrand och Krapperup*. Gyllenstiernska Krapperupstiftelsen. Nyhamnsläge 2009. 208 s. ISBN 91 87944-18-9.

Bror Emil Hildebrand was a central figure in early Nordic antiquarian research. Although he specialised in numismatics, his significance is much more comprehensive, especially in the realms of archaeology and museum institutions, and not only for Sweden but also for the neighbouring countries. It is Karin Gustavsson's goal to analyse and describe the early development of Hildebrand's thinking and the social and cultural milieu that surrounded him, primarily during the years he spent as a private tutor for Baron Carl